

LES RESTES ÒSSIES HUMANES DE LA FÀBRICA AGUSTÍ

(BANYOLES, GIRONÈS)

PER

ELISENDA VIVES *

Les restes òssies que presentem són neolítiques dels sepulcres de fossa amb paral·lels antropològics i culturals molt propers com són el Puig d'en Roca i Sant Julià de Ramis a la mateixa comarca.

Crani. Reconstruït de manera que hom pot veure la forma de la calota (figura 1) amb la part esquerra del frontal i l'òrbita tren-

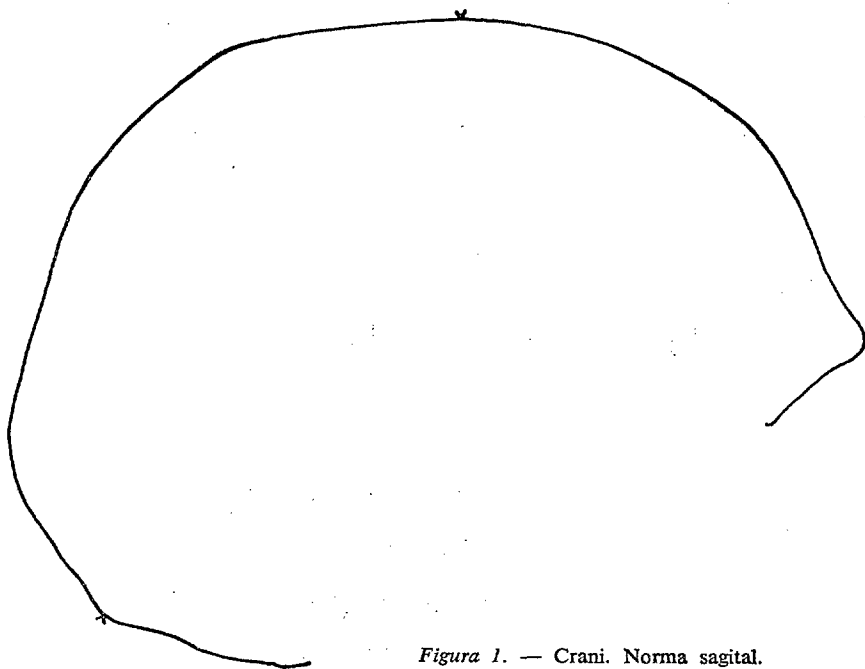
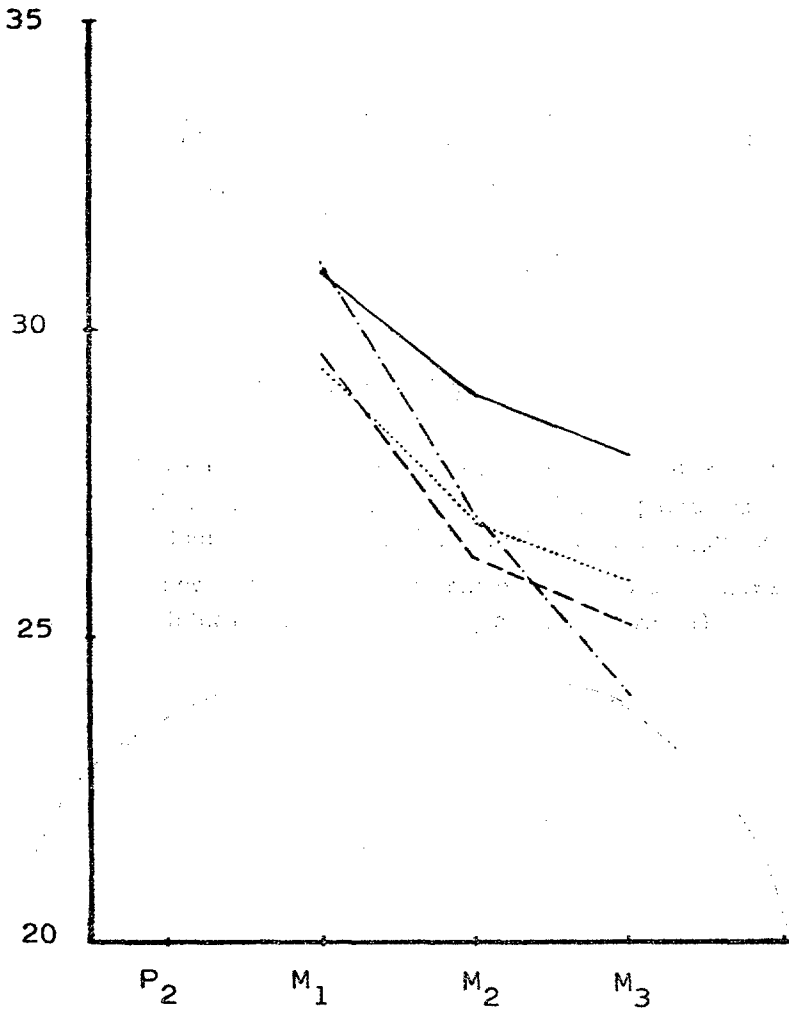

Figura 1. — Crani. Norma sagital.

* Laboratori de Paleoantropologia del Museu Arqueològic de Barcelona.

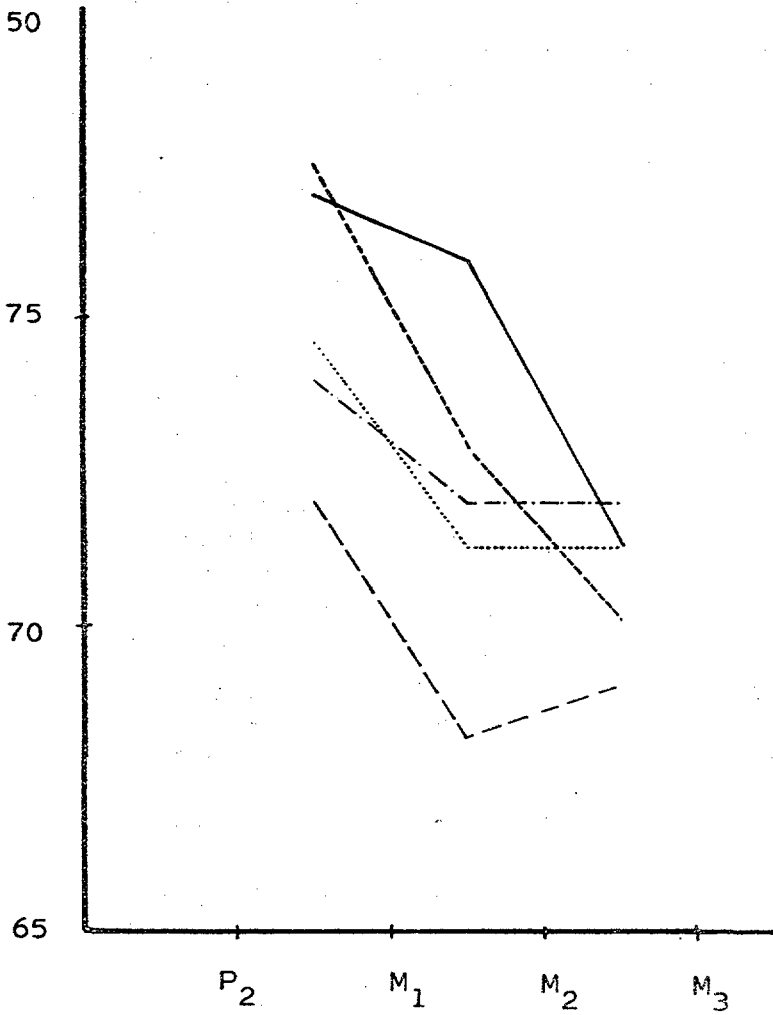
- Fàbrica Agustí
- - - Peyraoutes
- Blancs (Piquet)
- · - · - Bonifaccio

Figura 2. — Altura del cos mandibular.

cares, els parietals fragmentats, els temporals desapareguts i la zona de lambda i la base cranial fetes malbé. Les mides de la longitud màxima (184?) i l'amplada (135?) han estat preses en el dibuix davant la impossibilitat de fer-ho directament sobre el crani. En principi sembla dollicocèfal (índex 73.36??), de petites dimensions amb el contorn superior ovoide. En norma sagital, el frontal es presenta inclinat, és poc bombat i forma amb la primera meitat del parietal una corba regular, la segona meitat d'aquest es caracteritza per una inclinació forta i un lleuger aplanament post-obèlic. L'os occipital té una procidència mitjana. Al frontal hi destaca la forta arcada supercil·liar (tipus 4 de Martin), a l'occipital l'ini forma una cresta de secció arrodonida una mica pronunciada (tipus 3). En norma anterior, l'arcada supercil·liar forma una gran revora (tipus I de Cunningham i Schalw) i l'òrbita dreta mostra una gran escotadura. La norma posterior presenta un contorn domiforme, dos forats parietals i la línia nucal superior molt evidenciada. Les sutures estan ja esborrades tant a l'exocrani com a l'endocrani als sectors C1, S-1, S-3 i L-1. Del maxil·liar superior es conserven les dents i part de l'os dret.

Mandíbula. Està constituïda per part del cos dret amb les dents corresponents, un fragment de la branca vertical esquerra amb M_{2e} i un altre de la branca vertical dreta. Els alvéols de les incisives estan fets malbé, però podem observar que es tracta d'una mandíbula de dimensions mitjanes, mentó de regular prominència amb tubèrculs laterals pos desenvolupats, alçada del cos decreixent de manera regular (figura 2), gruix assimilable al de la raça banca descrit per Piquet, cos mitjanament oblic, perímetre (figura 3) molt gros entre M_1 i M_2 ; forat mentonià sota P_1 , línia obliqua externa mitjana. A la cara interna, apòfisis geni baixes, poc prominents, línia milohioidea aguda que dona lloc a una lleugera fossa submaxil·lar (Taula 1).

Dents. Gran part de les dents s'han perdut post-mortem amb la part òssia que els corresponia; hem examinat però algunes peces conservades en el maxil·lar i la mandíbula, de mides una mica més grans que en algunes poblacions concretes del Mediterrani (Peyrautes) en el diàmetre vestibulo-lingual (figures 4, 5, 6 i 7) però la diferència és insignificant. El desgast sembla ésser mitjà als queixals (graus 2-3 de l'escala de Brabant) però en gran part, les corones estan cobertes per una lleu capa calcària. No hi ha cap càries (Taula 2).

- Fàbrica Agustí
- - - Peyraoutes
- · · Blancs (Piquet)
- · - Bonifaccio
- - - Negres (Piquet)

Figura 3. — Perímetre del cos mandibular.

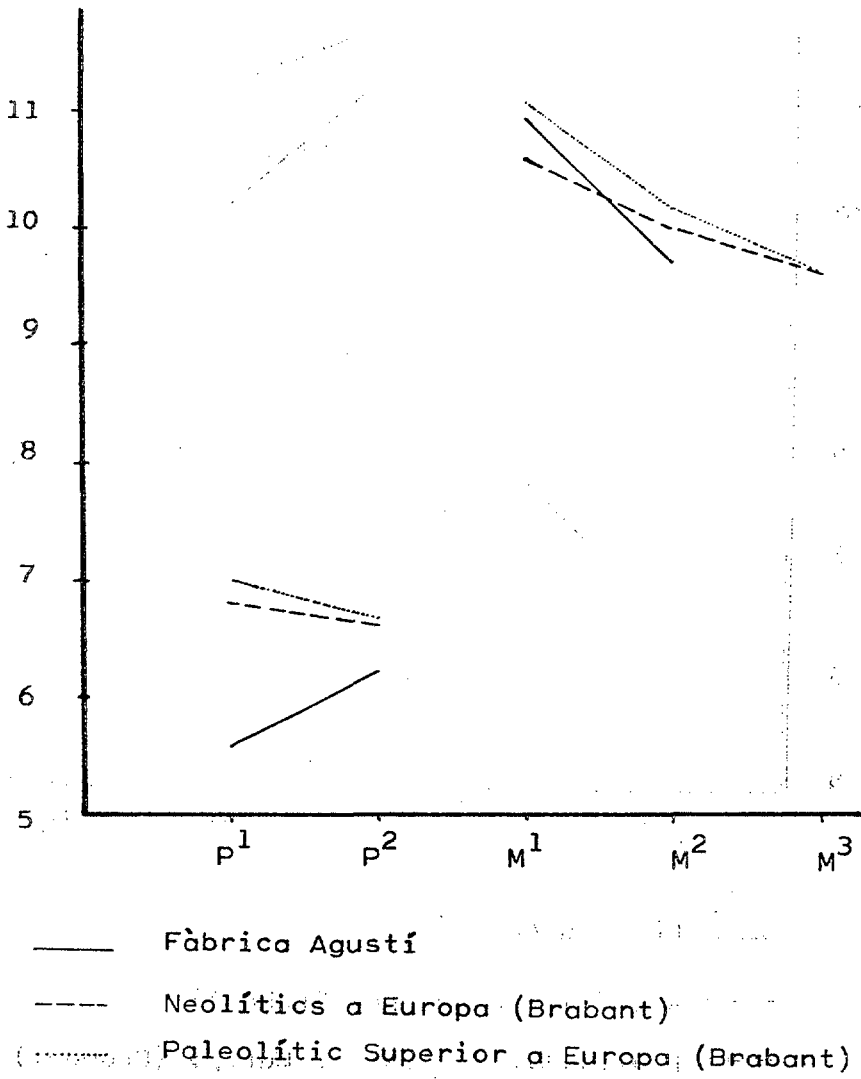

Figura 4. — Dents superiors. Diàmetre mesio-distal.

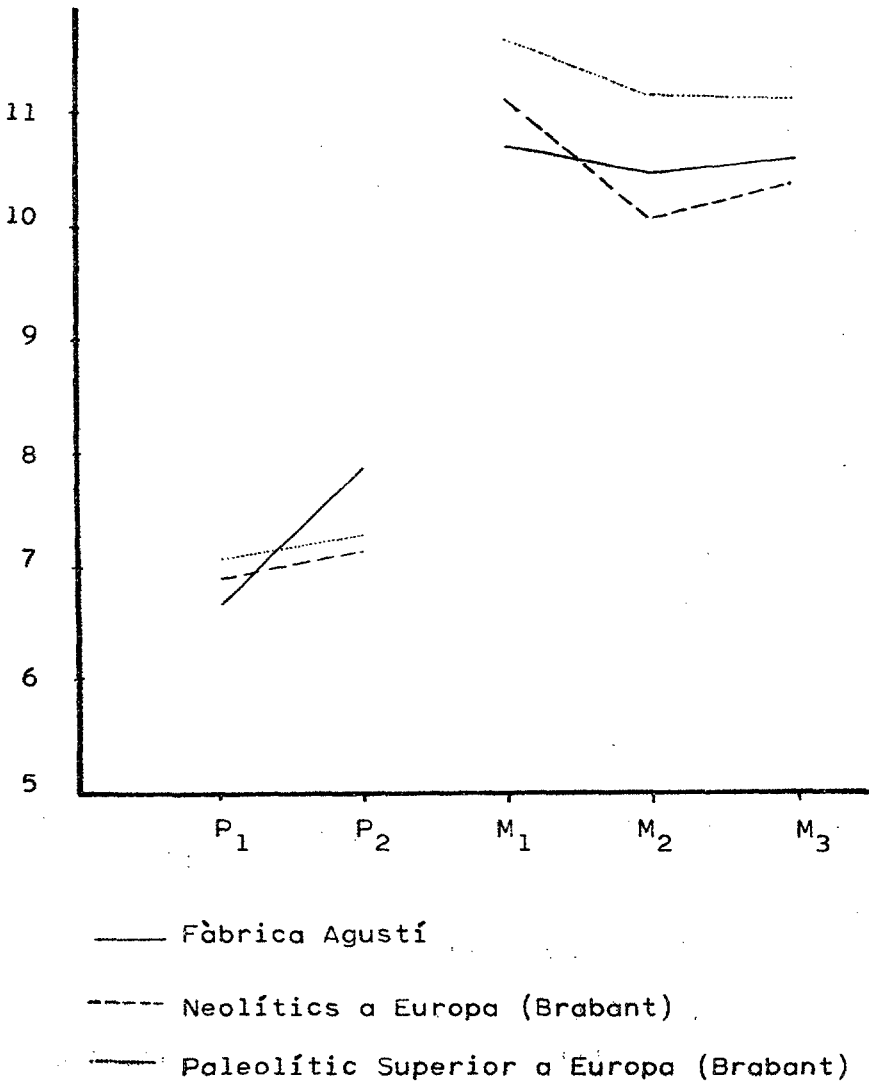
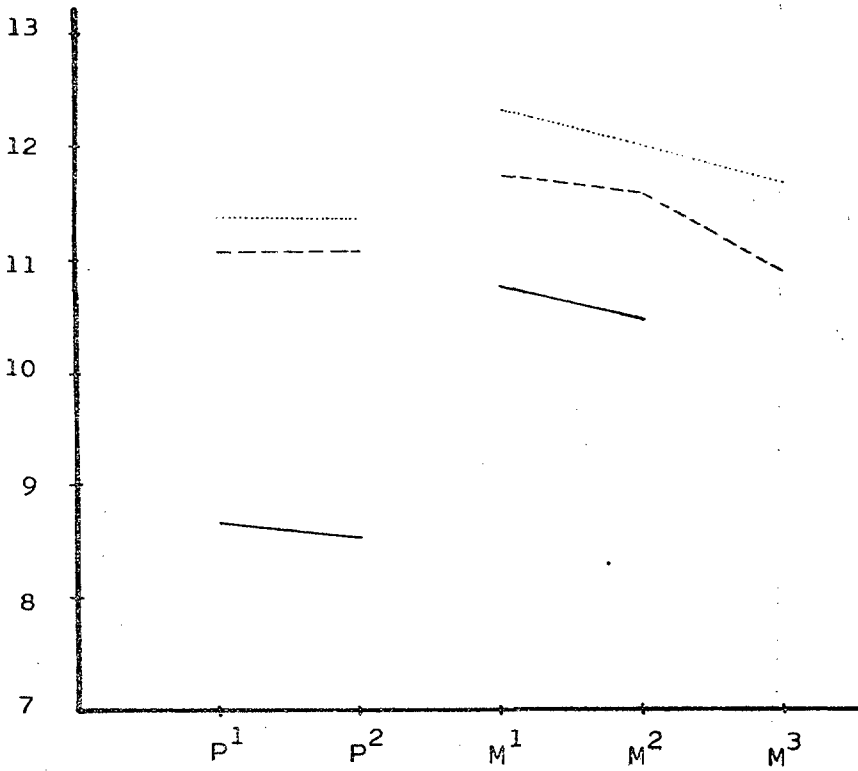
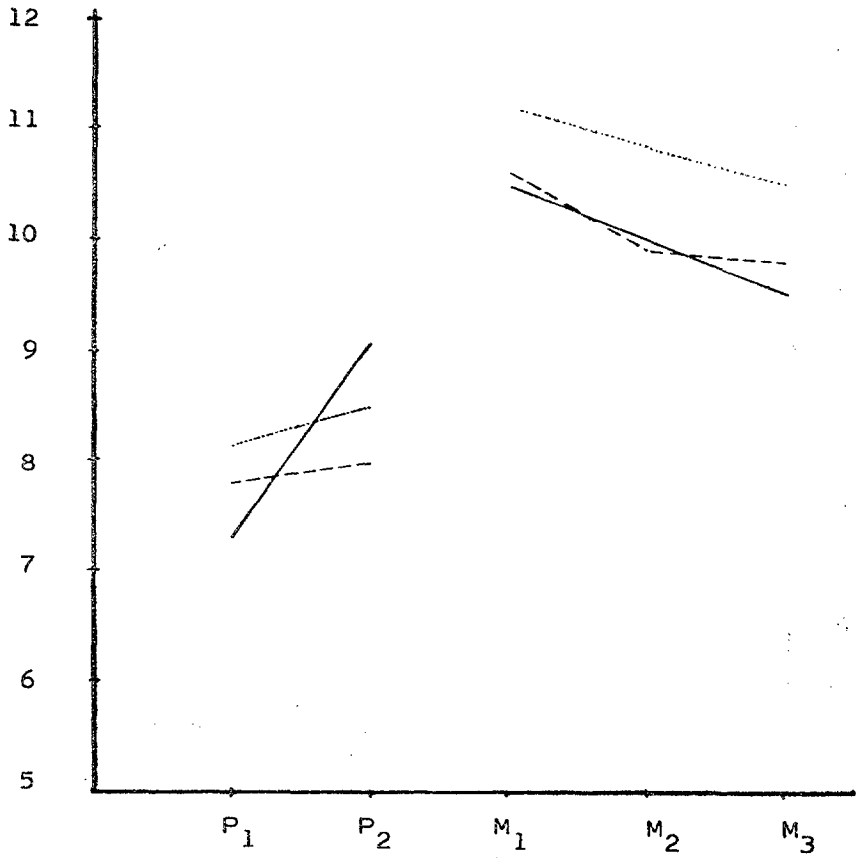

Figura 5. — Dents inferiors. Diàmetre mesio-distal.

— Fàbrica Agustí
 - - - Neolítics a Europa (Brabant)
 Paleolític Superior a Europa (Brabant)

Figura 6. — Dents superiors. Diàmetre vestibulo-lingual.

— Fàbrica Agustí
 - - - Neolítics a Europa (Brabant)
 Paleolític Superior a Europa (Brabant)

Figura 7. — Dents inferiors. Diàmetre vestibulo-lingual.

Clavícula. La dreta està fragmentada a l'epífisi esternal, a la cara anterior, a la cara externa i a la cara inferior. La diàfisi està reconstruïda a la meitat. El tubércul conoide és mitjà, el solc subclavicular és visible a la meitat externa de l'os. La tuberositat coracoidea és poc prominent i forma una tuberositat; la cresta del gran pectoral és poc desenvolupada, la dels esterno-cleido-mastoideus forma una cresta molt fina, la tuberositat costal és una careta excavada amb poques rugositats. A l'esquerra, la fragmentació s'estén a la part interna de la diàfisi, de la qual queda la tuberositat costal amb característiques similars a les de la peça anterior. Ambdues peces tenen nombroses decorticacions superficials. Taula 3).

Húmer. El dret té el cap trencat a la cara posterior, inclús falta el teixit esponjós. L'epífisi distal està trencada sota la cavitat olecraniana, la diàfisi està reconstruïda al terç inferior, tota la cara posterior està decorticada. Escàs desenvolupament del troquí i del troquíter, solc bicipital de poca consideració com la tuberositat deltoidea, molt poc accentuada. Lleugeres excrecències a la cavitat olecraniana (d'origen artrític?). L'esquerra conserva part de la diàfisi que té les mateixes característiques que el seu homòleg (Taula 4).

Radi. Al dret li falta el cap i l'epífisi distal a la cara externa, la diàfisi està reconstruïda. La tuberositat bicipital és llisa, la cresta interòssia és de poca importància. L'esquerre consta només de la diàfisi, sense particularitats específiques. També tenen la superfície decorticada. El seu aspecte general és de gracilitat (Taula 5).

Cúbit. El dret té trencada l'epífisi proximal a partir del tubércul supinador i té la diàfisi reconstruïda. De curvatura frontal poc notable, l'antero-posterior és molt forta en el terç superior. El desenvolupament de les insercions musculars és poc considerable; la cresta interòssia relativament forta. L'esquerra té solament la diàfisi simètrica a la de l'os homòleg (Taula 6).

Coxal. Del dret només hi ha la cavitat cotiloidea i un tros de l'ala ilíaca; de l'esquerre queda un fragment de la cavitat cotiloidea. La dreta està molt desenvolupada, és molt profunda i de gran diàmetre per acollir un cap de fèmur hiperdesenvolupat. L'escotadura ciàtica és molt tancada, per tant poden pensar que es tracta d'un individu de sexe masculí (Taula 7).

Fèmur. El dret està reconstruït al coll i a la diàfisi, l'epífisi distal està feta malbé. El cap femoral està molt desenvolupat amb un solc i una revora paral·lels a la implantació del cap, el coll presenta excrucències, la línia anterior és molt forta. La línia aspra, contràriament, és suau. L'esquerre té un aspecte gràcil amb les insercions musculars quasi imperceptibles (Taula 8).

Tíbies. Queda la diàfisi, amb la línia anterior quasi rectilínia, la cara externa còncaua i la línia obliqua posterior ben evidenciada. Ambdues tíbies participen de les mateixes característiques: platicnèmia, secció de la diàfisi tipus V (Hrdlicka) (Taula 9).

Hi ha altres fragments de l'esquelet d'aquest individu que no proporcionen dades significatives perquè responen a les característiques anatòmiques descrites habitualment. Per als interessats en la matèria cal dir que hi ha fragments vertebrals, dels cossos i arcs posteriors de les cervicals, dorsals i lumbar; alguns fragments de la pelvis, nombroses restes costals, un os del carp (os gros), metacarpians i falanges de la mà, metatarsians i estelles de diversa procedència.

RESUM I CONCLUSIONS

L'esquelet del sepulcre de fossa neolític de la Fàbrica Agustí a Banyoles (Gironès) es troba en un estat de conservació poc favorable per al seu estudi antropològic; així i tot podem apreciar la gracilitat general dels ossos llargs on les insercions musculars són molt poc evidents (aspecte que és exagerat per les nombroses decorticacions) i les dimensions són reduïdes.

El crani és dolicocefal, amb els arcs superciliars ben accentuats, però no ha estat possible obtenir caràcters mètrics precisos; la dentició és aparentment sana, amb desgast mitjà. Els hùmers són arrodonits (euribràquia), els fèmurs i les tíbies tenen els extrems superiors de les respectives diàfisis aplanats (platimèria i platicnèmia), caràcter ja habitual en els neolítics dels sepulcres de fossa.

El sexe que li assignem és el masculí per la forma de l'escodatura ciàtica principalment i pels arcs superciliars, malgrat la gracilitat ja esmentada de l'esquelet apendicular. Per a calcular l'edat

hem utilitzat les sutures cranials (malgrat que és un estimador de l'edat no gaire satisfactori). La sinòstosi ens posa de manifest un individu d'edat madura (40-50 anys?).

La cavitat cotiloidea i l'epífisi superior femoral dretes presenten una formació anormal de caràcter patològic que haurà d'ésser estudiada.

Les característiques cranials visibles permeten assimilar l'individu de la fàbrica Agustí als mediterranis gràcils com les del Puig d'en Roca, Sant Julià de Ramis, Bòbila Madurell, Sabassona. La gracilitat de l'esquelet postcranial és pròpia també de les esmentades poblacions.

FABRICA AGUSTÍ. TAULES METRIQUES

Taula 1. Mandíbula.

Altura P ₂ -M ₁	31
Altura M ₁ -M ₂	29
Altura M ₂ -M ₃	28
Gruixària real P ₂ -M ₁	13
Gruixària real M ₁ -M ₂	13
Gruixària real M ₂ -M ₃	15
Gruixària en projecció P ₂ -M ₁	15
Gruixària en projecció M ₁ -M ₂	15
Gruixària en projecció M ₂ -M ₃	16
Perímetre P ₂ -M ₁	77
Perímetre M ₁ -M ₂	76
Perímetre M ₂ -M ₃	71
Altura forat mentonià	13
Altura forat geni	12
Índex de robustesa	44.82
Índex obliquïtat	86.66

Taula 2. Dents

d P ¹	5.6	8.8	1
	Ø MD	Ø VL	Desgast (Brabant)
P ²	6.2	8.7	2
M ¹	11	10.7	2
M ²	9.8	10.5	2
	7	7.9	2
P ₁	6.7	7.4	2
P ₂	7.9	9.1	2
M ₁	10.7	10.5	2
M ₂	10.3	10.0	2
e M ₂	10.4	9.6	2

Taula 3. Clavicules

	<u>d</u>	<u>e</u>
Diàmetre vertical al mig	14	14
Diàmetre horitzontal al mig	16	16
Perímetre al mig	46	48
Índex diafisari	87.50	87.50

Taula 4. Húmers

	$\frac{d}{\text{—}}$	$\frac{e}{\text{—}}$
Diàmetre màxim al mig	22	22
Diàmetre mínim al mig	22	22
Perímetre mínim	66	64
Índex diafisari	86.36	77.27

Taula 5. Radis

	$\frac{d}{\text{—}}$	$\frac{e}{\text{—}}$
Perímetre del coll	47	—
Perímetre mínim	40	—
Diàmetre màxim al mig	13	13
Diàmetre mínim al mig	11	11
Índex diafisari	84.61	84.61

Taula 6. Cúbits

	$\frac{d}{\text{—}}$	$\frac{e}{\text{—}}$
Diàmetre transversal subsigmoideu	16	16
Diàmetre antero-posterior subsigmoideu	20	20
Diàmetre màxim al mig	15	14
Diàmetre mínim al mig	13	13
Perímetre mínim	42	38
Índex de platolènia	80	80
Índex diafisari	86.66	92.85

Taula 7. Coxal

	$\frac{d}{\text{—}}$
Diàmetre vertical cavitat cotiloidea	63
Diàmetre horitzontal cavitat cotiloidea	65
Amplada còtilo-ciàtica	46
Profundària cavitat cotiloidea	32

Taula 8. Fèmurs

	$\frac{d}{\text{—}}$	$\frac{e}{\text{—}}$
Altura del coll	48	—
Gruixària del coll	37	—
Perímetre del coll	151?	—
Diàmetre transversal subtrocantèri	30	33
Diàmetre antero-posterior subtrocantèri	25	24
Diàmetre transversal al mig	26	30
Diàmetre antero-posterior al mig	27	27
Perímetre subtrocantèri	91	93
Perímetre al mig	88	91
Índex de platimeria	83.33	72.72
Índex de la pilastra	103.84	90

Taula 9. Tibies

	<u>d</u>	<u>e</u>
Diàmetre transversal al forat nutrici	22	22
Diàmetre antero-posterior al forat nutrici	36	36
Diàmetre antero-posterior al mig	32	32
Diàmetre transversal al mig	22	22
Perímetre mínim	80	80
Índex cnèmic	61.11	61.11
Índex diafisari	68.75	68.75

BIBLIOGRAFIA

- FONT, A. (1974). Esqueleto neolític de un sepulcro de fosa (El Bruch, Barcelona), *Pyrenae* n.º 10, p. 7-19.
- FONT, A. (1980). El complejo funerario neolítico de Sabassona (Vich, Barcelona). Avance de estudio de los restos humanos. *Actas del I Congreso Español de Antropología*. Barcelona 1980. Vol. II, p. 553-564.
- FUSTÉ, M. (1952). Cráneos procedentes de la necrópolis de Sant Quir-de Galliners (Zarcelona). Contribución al problema de los «negroides neolíticos». *Trabajos del Instituto Bernardino de Sahagún*, vol. XIII, n.º 1.
- FUSTÉ, M. (1980). «Restos humanos procedentes de los enterramientos en sepulcros de fosa de Sant Julià de Ramis y Puig d'en Roca» a F. RIURÓ i M. FUSTÉ. *Les estacions prehistòriques del Puig d'en Roca*. Associació Arqueològica de Girona, vol. II, p. 71-81.
- TURBÓN, D. (1981). *Antropología de Cataluña en el II milenio a.C.* Ediciones de la Universidad de Barcelona.